

OBDOBJE CESARSTVA

Cesarstvo je oblika vladavine, v kateri je vsa oblast združena v eni osebi (cesarju).

OKTAVIJANOV PREVZEM OBLASTI

- zarotniki zasedli Kaptol
- **Mark Antonij** dosegel, da so funkcionarji ostali na položajih
- Cezar je v oporoki vsakemu Rimljanu zapustil 300 sestercijev → Antoniju ni bilo težko nahujskati ljudi na njegove morilce
- zarotniki so zbežali iz Rima → Antonij postal vodja popularov
- **Gaj Oktavijan**
 - Cezarjev posvojenec
 - dobil večino njegovega premoženja
 - zbral vojsko za maščevanje
 - kasneje casar Avgust
- **2. triumvirat**
 - 43 pr.Kr.
 - politična zveza, ki so jo sklenili Antonij, Oktavijan in Mark Lepid
 - uvedli vojaško diktaturo
 - združili vojsko
 - dobili konzulska pooblastila
- **bitka pri Filipih**
 - 42. pr. Kr.
 - vzhodne province še vedno v lasti Cezarjevih morilcev, zato triumviri pripravili vojaški pohod
 - porazili Bruta in Kasija
 - triumviri prevzamejo nadzor nad imperijem
 - Oktavijan: Z Sredozemlje + Italija
 - Antonij: vzhod
 - Lepid: Afrika
- Lepidove čete prestopile k Oktavijanu, saj je postajal manj pomemben
- Antonij (poročen z Oktavijanovo sestro Oktavijo) se zaljubi v Kleopatro
 - poskušata ustanoviti vzhodno helenistično kraljestvo – interesi so se križali z rimskimi
 - Oktavijan Kleopatri napove vojno
- **bitka pri Akciji**
 - 31 pr. Kr.
 - zmaga Oktavijana
 - Egipt postane rimska provinca
 - Oktavijan edini vladar velikega rimskega imperija

PRINCIPAT

- 27 pr. Kr. – 284 po Kr.
- **Principat** (princeps-prvi) – vladavina s skoraj neomejeno oblastjo cesarja
- Gaj Oktavij je po zmagi senatu in rimskemu ljudstvu vrnil vso moč (**obnovil je republiko**)
- senat mu je v zahvalo podelil častni naziv **Avgustus** (Vzvišeni)
- **postal je princeps** (1. državljani v državi in svetu)
- imel je vrhovno vojaško oblast, pravico predlagati zakone ljudskim komisijam, pravico do delovanja v senatu in pravico veta
- **bil je neomejen monarh in nosilec tradicionalnih republikanskih funkcij**
- »drugi ustanovitelj Rima« - končal državljanske vojne in utemeljil obliko vladavine, ki se je obdržala več stoletij

- v spomin na Julija Cezarja si je nadel ime cesar
- postopoma je prevzel vse najpomembnejše državne funkcije
 - Avgustus – častni naziv
 - imperator – vrhovni poveljnik
 - caesar – v spomin na J.C.
 - princeps – prvi v državi in senatu
 - pontifex maximus – vrhovni svečenik
 - pater patriae – oče domovine
 - tribunus plebis – ljudski tribun

Tabela 1: Reforme Julija Cezarja in cesarja Avgusta.

REFORME	CEZAR	AVGUST
Politične	<ul style="list-style-type: none"> - razširitev senata na 900 članov - senat postane kronski svet - v senatu tudi prebivalci provinc - razširitev državljanstva na S Italijo, Hispanijo in Sicilijo - vključitev Cisalpinske Galije v Italijo 	<ul style="list-style-type: none"> - zmanjšanje senata na 900 članov - magistrature mora potrditi cesar - ljudska skupščina izgubi pomen - delitev provinc na cesarske (z vojaško navzočnostjo) in senatske (brez vojske)
Gospodarske	<ul style="list-style-type: none"> - javna dela za brezposelne - razdeljevanje žita - javne gradnje 	<ul style="list-style-type: none"> - oskrba prebivalstva z živili - enotni merski in denarni sistem - vzdrževanje prometnih povezav
Družbene	<ul style="list-style-type: none"> - pravičnejša obdavčitev provinc, ki je preprečila njihovo izžemanje - naseljevanje veteranov v nova naselja 	<ul style="list-style-type: none"> - pravičnejša obdavčitev je preprečila, da bi pobiralci davkov bogateli z izkoriščanjem - za določitev novega davčnega cenusa so izvedli popis prebivalstva - reorganizacija vojske - ustanovitev pretorijanske garde - podpira družine z več otroki
Kulturne	<ul style="list-style-type: none"> - julijski koledar - gradnja spomenikov, ki so častili Cezarja - poimenovanje meseca julija 	<ul style="list-style-type: none"> - poimenovanje meseca avgusta - obnova in gradnja novih zgradb - oživiljanje starorimskega načina življenja, noše - obnova starih verskih kultov

AVGUSTOVE REFORME IN ZUNANJA POLITIKA

Upravne in družbene reforme

- iz rimskega imperija je ustvaril monarhično republiko
- prebivalcem provinc je podelil rimsko državljanstvo
- province je razdelil na cesarske (vojaške) in senatorske

Vojaške reforme

- vojska dokončno postane poklicna (28 legij)
- pomožna vojska (prebivalci iz provinc)
- pretorijanci – cesarjeva telesna straža, edina v Italiji dovoljena vojska

Zunanja politika

- v času Avgustovega vladanja vlada zlato obdobje miru
- oltar Avgustovega miru
- rimska osvajanja so neuspešna – katastrofalen poraz leta 9. V Tevtoburškem gozdu (Rimljani zapustijo provinco Germanijo); postavitve limesa (obramben zid na meji); meja rimskega imperija se ustali na črti Ren-Donava-Evfrat

Kultura

- Avgust: Našel sem mesto iz opeke, zapuščam ga kot mesto iz marmorja.
- veliko novih gradenj na forumu
- Rim postane kulturno središče Zahoda

PAX ROMANA – RIMSKI MIR

- 27. pr. Kr. – 180 po Kr.
- z vlado Avgusta nastopi **obdobje miru – skoraj 200 let**
- boji potekali le na mejah
- državljani so se lahko osredotočili na **trgovino, umetnost, izobrazbo, literaturo** → razvijale pod vplivom Vzhoda
- pripomore k razcvetu trgovine, kmetijstva – višja življenjska raven
- dobre kopenske in morske povezave
- enoten denar in sistem mer ter uteži – lažja menjava
- izvažanje hrane iz provinc (pšenica iz Egipta)
- ker ni novih osvajalnih pohodov začne primanjkovati sužnjev za delo na polju
- uveljavi se zakupništvo (kolonat – veleposestniki so svoja ozemlja dali v najem svobodnim kmetom)

Romanizacija rimskega imperija

- romanizacija – širjenje rimske kulture in načina življenja
- uveljavljanje latinščine (trgovina, uradne listine, zakonodaja,...)
- nosilci: uradniki, trgovci, vojaki in veterani
- najprej romanizirali višji sloji
- kmetje lahko obdržali prvine svoje kulture, če to ni ogrozilo interesov Rima
- hitreje romanizirala Z polovica imperija – na V obstajale starejše, helenistične kulture
- najbolj romanizirani provinci sta bili Španija in Galija
- proces romanizacije je postavil osnovo za današnjo evropsko kulturo
- posledice: raba latinskih imen, uporaba latinščine, prevzem rimskega prava, način oblačenja, življenja in verovanja

RIMSKO CESARSTVO DO KONCA PRINCIPATA

- **Julijsko-klavdijska dinastija** (27 pr. Kr. – 68 po Kr.)
 - začetnik dinastije je cesar Avgust
- **Kriza cesarstva – leto štirih cesarjev** (68 – 69)
 - po smrti zadnjega cesarja julijsko-klavdijske dinastije so svojega kandidata postavili senatorji, pretorijanci in legionarji
 - v bojih je zmagal Vespazijan in utemelji novo dinastijo
- **Flavijska dinastija** (69 – 96)
- **Posinovljeni/adoptivni cesarji** (96 – 193)
 - cesarja so izbirali s posvojitvijo
- **Drugo prehodno obdobje** (192 – 193)
 - štirje cesarji se bojujejo za oblast, Septimij Sever je premagal druge in utemeljil dinastijo
- **Severska dinastija** (192 – 235)
 - začetnik dinastije izhaja iz S Afrike
- **Nemirno obdobje vojaških cesarjev** (235 – 284)
 - zvrsti se več kot 60 cesarjev in proti cesarjev
 - najpogosteje so jih imenovali legije v provincah
 - večina jih je umrla nasilne smrti

DOMINAT

- 3. stoletje – kriza
- državo ogrožala barbarska ljudstva
- primanjkovalo je delovne sile
- nestalna vlada razmer ni obvladovala
- **Dioklecijan**
 - 284 - 305
 - propadanje cesarstva ustavil za približno 170 let
 - odpravil anarhijo in uvedel trdno oblast
 - povečal vojsko
 - denar dobil z reformo davčnega sistema
 - maksimiranje cen in plač – poskušal ustaviti gosp. krizo in inflacijo
 - prepovedal zapuščanje zemlje in uvedel dednost poklicev – tako zemlja ni ostala neobdelana
 - cesarstvo je razdelil na dieceze
 - reorganiziral je vojsko
 - razpredel mrežo agentov, ki so nadzirali sistem
 - podprl gradnjo po vsem cesarstvu
 - podpiral je stare rimske kulte
 - izdal edikt o preganjanju kristjanov
- spoznal je, da cesarstva sam ne zmore obvladovati – za sovladarja razglasi svojega vojnega tovariša **Maksimiljana**
- 203 – dal naziv cesar svojemu posvojencu in zetu **Galeriju** in Maksimiljanovemu posvojencu in zetu **Konstanciju** → **tetrarhija**
 - vlada dveh avgustov in cesarjev
 - Dioklecijan: vzhodna polovica
 - Galerij: Ilirik
 - Maksimilijan: zahod
 - Konstancij: Galija
- namesto principata uvedel **dominat** – despotsko monarhijo

- senat je izgubil vpliv na glavne državne zadeve
 - konzul je postal le častni naziv, cesar pa monarh orientalskega tipa (gospod in bog)
 - Rim je bil le simbolično središče
- l. 305 – oblast prepuščena cesarjema
 - l. 324 – Konstantin Veliki postal edini vladar
 - zavedal se, da je Rim preveč oddaljen od ogroženih meja – prestolnico prenesel v Bizantij (Bizanc) in ga imenoval po sebi
 - ni hotel razdeliti cesarstva, vendar Z del slabel
 - l. 395 – smrt cesarja Teodozija – razpad cesarstva
 - vzhodu so vladali iz Konstantinopla, ostal je močan in varovan, Z del pa je slabel in propadel

RAST RIMA: DIVIDE ET IMPERA

- 5. stoletje pr. Kr. – Rim obdajali sovražniki
- Rimljani sklepali zavezništva z latinskimi mesti
- zaradi diplomatskih in organizacijskih sposobnosti postali vodilni v teh zvezah
- v drugi polovici 5. stoletja pr. Kr. – Rimljani prešli iz obrambe v napad
- do leta 280 pr. Kr. – osvojili Apeninski polotok južno od reke Rubikon

Tabela 2: Širitev Rima prek Apeninskega polotoka.

Datum	Dogodki
500 – 400 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - po izgonu kraljev je Rim v krizi in ogrožen z vseh strani - z osvojitvijo etrušč. mesta Veji se je začela rimska prevlada nad Etrurijo
387 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - Keltska katastrofa
340 – 338 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - Latinska vojna – po vojni so Rimljani latinska mesta vključili v svojo državo ali pa so postali podložni rimski zavezniki - Rim postane vodilna sila v osrednji Italiji
343 – 290 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - Samnitske vojne – Rim dobi nadzor nad grškim mestom Kapuo in se širi po Kampanji - posledice vojne: utrditev rimske prevlade, nekatera ljudstva so vključena v zavezniški sistem, nekatera pa so skoraj iztrebljena - Rim je utrdil svojo oblast z ustanavljanjem kolonij, prek katerih je nadziral ozemlje
283 – 241 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - Pirovo delovanje na Siciliji in v južni Italiji

- velika grožnja za Rim – keltska plemena, ki so pustošila po S Italiji
- po l. 400 so Kelti ogrožali osrednje in južne dele polotoka
- l. 387 – zasedli in opustošili Rim
- **latinska mesta** – nekje med polnopravnimi Rimljani in drugimi italskimi zavezniki

- **zavezniki** – vsa nelatinska ljudstva na polotoku, s katerimi so Rimljani sklenili uradne pogodbe
 - ohranili so svoje navade in zakone
 - Rimu bili dolžni vojaško pomoč
 - Rim zanje vodil zunanje zadeve
 - zahteva državljanskih pravic – zavezniške vojne (90 – 80 pr. Kr.)
 - rim. državljanstvo l 89 pr. Kr.
- **municipiji** – samostojna mesta z lokalnimi navadami in upravo
 - vsi svobodni člani so dobili rim. državljanstvo
 - plačevali vojni davek
- **kolonije** – status latinskih mest ali pa so prebivalci imeli drž. pravice
 - z ustanavljanjem Rimljani utrjevali oblast v ita. pokrajinah
 - vanje naseljevali državljane brez zemlje in jim dodeljevali polja → širjenje romanizacije, hkrati pa znebili revežev, ki bi lahko povzročali težave
- **»deli in vladaj«** - načelo, ki so se ga držali Rimljani
 - podpihovali razlike med ljudstvi, da bi preprečili razvoj enotnega nasprotnika
 - preprečevali povezovanje v večje enote
 - pravni položaj poraženih skupnosti odvisen od njihovega ravnanja v vojni
 - podrejenim ljudstvom dajali različne privilegije, darove in jih med seboj tudi sprli

POD RIMSKIM ORLOM – RIMSKA VOJSKA

- močna vojska
- vojaška služba – **obveznost vseh državljanov**
- sami morali oskrbeti z opremo in orožjem – vojskovanje postalo opravilo bogatejših
- nekaj časa najrevnejši v vojski niso sodelovali, vendar je bilo vojaških pohodov vedno več in je rasla potreba po večjem št. vojakov
- vojskovodja Marij – odpravil novačenje na podlagi premoženja in omogočil vstop v vojsko najnižjim slojem
- nov tip vojske, ki je bila glede plačila (**mezde**) odvisna od vojskovodje in zato zvesta predvsem njemu
- vojska – **poklicna, dobro opremljena, izurjena in oskrbovana** (vstopili lahko starejši od 16 let)
- legionarji poleg mezde dobili del plena, veterani pa po dolgoletnem služenju **posestvo v osvojenih provincah**
- vojska – najpomembnejša institucija v državi – ko se niso urili, so vojaki gradili ceste, vodovode, mostove, kanale...

ORGANIZACIJA IN OPREMA

- oprema legionarja: gladij, kratek meč in lahek ščit (skutum, štirioglat, lesen, z usnjem prevlečen ščit), tudi kratko, dvorezno bodalo
- za metanje – dolgo kopje
- usnjene ali kovinske čelade
- kovinske prsne oklepe ali verižne srajce
- pod oklepom so nosili volneno tuniko
- sandali so bili močni in zračni, na podplatih okovani
- kamp, sekira, žaga, lonec za kuhanje, menažka, dva kola za palisado in žito za 15 dni
- prenašali 40 kg tudi po 30 km na dan
- »Marijeve mule«
- **legija** – največja enota

- okoli 6000 vojakov
- delile na kohorte (600), maniple (200) in centurije (100) pešacev
- lahko spremljala konjenica – opravljala izvidniške naloge, prenašala tovor, zasledovala pobegle sovražnike
- legionarji – rimski državljani; tujci – konjenica in pomožne enote, lokostrelci, pračarji, metalci kopij
- podpisali so, da bodo služili 20 let in še 5 let kot veterani
- Rimljani prijavljali v vojsko zaradi plačila ali slave; omogočala dvig na družbeni lestvici

DISCIPLINA

- vsak prekršek kaznovan z udarci
- enoti, ki je bila strahopetna ali neposlušna je čakalo **decimiranje**
 - vojake razdelili v skupine po 10 in vsaka je izžrebala enega vojaka, ki so ga drugi potem kamenjali ali pretepli do smrti – pri žrebu se niso ozirali na položaj in ugled
 - preostali vojaki so namesto pšenice dobili ječmen in so prenočevali zunaj tabora

PRETORIJANSKA GARDA IN MORNARICA

- **elitna pretorijanska garda** – ustanovi cesar Avgust
 - 12 kohort s po 1000 vojaki
 - zelo dobro plačani
 - naloga: varovanje cesarja in njegove družine
 - veliko krat vplivali na odločitve kralja, ga nasilno odstavili in nastavili novega
- **Mornarica** – po moči zaostajala za kopensko vojsko
 - po Italiji in Sredozemlju zgradili številna oporišča z veliko vojaštva
 - med državljskimi vojnami protiutež pretorijancem
 - regionalne mornarice – varovanje bližnjih obal in mejnih rek ter zatiranje uporov v provincah

RIMSKE OBLEGOVALNE NAPRAVE

- vojska imela veliko tehnično znanje
- **želvin oklep** – sestavljalo 27 legionarjev
 - nad glavami tesno združili ščite in tako dobili oklep, ki jih je varoval pred izstrelki
- **musculus** – premična naprava
 - koliba na kolesih s poševno streho, pod katero so oblegovalci spodkopali obzidje
- **oven** – težak hlod z okovano konico
- **jurišna lestev**
- **baliste** – veliki katapult, s katerimi so metali na sovražnike kamenje, goreče puščice,...

LIMES

- pred vpadi barbarskih ljudstev so se zavarovali z gradnjo limesa
- **limes** = utrjen obmejni pas s sistemom povezanih trdnjav in vojaškimi posadkami od Britanije do Črnega morja
- kjer ni bilo naravne zaščite, so zgradili sklenjene nasipe z več km dolgimi palisadami (ograja iz priostrenih kolov)
- v Britaniji – Hadrijanov zid – 117 km dolg zid z dvema jarkoma in utrjenimi stolpi
- ob teh vojaških postojankah so nastala naselja, kjer sta se razvijala trgovina in kmetijstvo

- **vojaški tabori** – vojska gradila v osvojenih predelih
 - tam vojaki namestili in zaščitili opremo

- za gradnjo in organizacijo odgovorni vojaški inženirji
- četverkotni, s stranicami po 600 m, obdan z jarkom in utrjen s palisado
- v njem dve legiji, ki ju je vodil konzul
- v bližini razvila naselja s trgovinami in tabernami (gostilne)
- prebivalci preživljali s poklici in dejavnostmi, ki so jih potrebovale enote
- vojaki v prostem času zabavali, kockali, hodili v terme; niso se smeli poročati, zato so jih spremljala dekleta, mnogi imeli prepovedana razmerja z lokalnimi ženskami
- širjenje rimskega načina življenja in latinskega jezika

ŠIRITEV RIMSKEGA IMPERIJA IN RIMSKE PROVINCE

BOJ ZA PREVLADO NA MORJU

- nadzor nad Z Sredozemljem delili Grki in Kartažani
- **Kartagina** – odlična strateška lega na obalah S Afrike
- glavni cilj Kartažanov (Rimljani so jim rekli Punci): povečanje trgovine
- prevažali: srebro, svilo, parfume, papirus, kositer, zlato, slonovo kost, nojeva peresa
- z razvejanimi trgovskimi potmi trčili ob interese rimskih trgovcev →
- **1. punska vojna**
 - l. 246 pr. Kr.
 - Kartažani so zaradi večjega ladjevja in boljšega znanja o pomorskem bojevanju računali na hitro zmago
 - vonja vlekla več kot 20 let
 - po vojni Kartagina še vedno močna in bogata, spor nerešen
- **2. punska vojna**
 - l. 218 pr. Kr. **Hanibal** s 100.000 vojaki in sloni iz Hispanije čez Alpe vdrl v Italijo
 - zaradi mraza in lakote veliko umrlih
 - Hanibal je v 2 letih in po 4 dobljenih bitkah resno ogrožal Rim
 - Rimljani so se začeli bojevati zunaj Italije in tako Kartažanom onemogočili oskrbo
 - bojevanje se je preneslo na afriška tla
 - Hanibal vrnil v Kartagino, doživel hud poraz (bitka pri Zami)
 - Rimljani Kartažanom narekovali **ponižujoče pogoje**: uničenje vse mornarice razen 10 ladij, odstop vseh čezmorskih posesti, njihove vojne in pogodbe mora odobriti Rim
- Kartagina kljub pogojem še vedno uspešno trgovala z Rimom in tekmovala za prevlado
- Rim izkoristil kartažansko napoved vojne svojemu zavezniku in začel **3. punsko vojno**
 - l. 146 pr. Kr. – izkrcanje Rimljanov v Afriki – dokončen poraz Kartagine
 - mesto so požgali in zravnali z zemljo

Tabela 3: Datumi in dogodki širitve Rima prek Sredozemlja.

Datum	Dogodki
-------	---------

246 – 421 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - 1. punska vojna – gre za prevlado na Siciliji, kjer poteka večina bojev - Rimljani so po kartažanskem zgledu zgradili ladjevje in porazili Kartažane na morju - Silicija postane prva rimska provinca - pozneje priključijo še Sardinijo in Korziko
218 – 201 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - 2. punska vojna – Hanibalov pohod iz Hispanije čez Alpe v Italijo - Hispanija postane nova rimska provinca
214 – 205, 200 – 197, 171 – 167 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - makedonske vojne
192 – 188 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - vojna proti Selevkiskemu imperiju
149 – 146 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - 3. punska vojna – pod vodstvom Scipiona Emilijana Rimljani dokončno uničijo mesto - Afrika postane rimska provinca
133 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - pergamonski kralj Atal III. zapusti svoja ozemlja Rimljanom, ki tu ustanovijo provinco Malo Azijo
113 – 101 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - vojna proti germanskim Kimbrom in Tevtonom
88 – 85, 83 – 82, 74 – 64 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - vojne proti pontskemu kralju Mitridatu – po rimski zmagi ustanovijo provinco Pont
58 – 51 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - galske vojne – Cezar sistematično osvaja keltsko ozemlje in ustanovi provinco Galijo, ki se hitro romanizira
30 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - Oktavijan premaga Antonija in Kleopatro ter zasede Egipt, ki postane nova rimska provinca
13 – 9 pr. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - postopno osvajanje Ilirika traja od 1. ilirske vojne v 3. stol. - za časa Tiberija se provinca razširi do Donave
10 po Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - po zatrtju uporov proti rimski oblasti je provinca Ilirik razdeljena na provinci Dalmacijo in Panonijo
98 – 117 po Kr.	<ul style="list-style-type: none"> - Cesar Trajan – Dacija, Arabija, Armenija, Asirija, Mezopotamija - rimska država ima največji obseg

PROVINCA

- **provinca** = naziv za osvojeno deželo zunaj Italije, ki jo je upravljal rimski namestnik
- upravnik (propretor, prokonzul) – vrhovna vojaška, administrativna in sodna oblast
- imele posebno ustavo, mesta pa različne statuse (nekatera tudi kolonija ali municipija)
- del zemlje – javno zemljišče, ki so ga razdelili kolonistom v zameno za davčno obvezo
- ostala zemlja – puščena domačemu prebivalstvu (tudi plačevali davke)
- večina provincialnih mest se je razvila iz vojaških taborov, trgovskih postojank ali političnih središč prvotnih prebivalcev

ZATON RIMSKEGA IMPERIJA

- 3. stol. – kriza v Rimu
- vzrok: napadi ljudstev na severni meji
- konec 2. stol.: obdobje, ko vladarjev niso izbirali po načelu posinovljenja – vplivni ljudje (predvsem vojskovodje) borili za oblast
- senat izgubil vpliv, pridobila pa ga vojska – podpirala in nastavljala vladarje
- zakonov niso spoštovali
- širila kriminal in piratstvo
- v nekaterih provincah: lakota in bolezni – upadalo št. prebivalcev kar je še slabilo obrambo
- **cesar Dioklecijan** – začasno preprečil propad
 - l. 305 odpovedal prestolu
 - vojna za nasledstvo
- **Konstantin** – obnovil red
 - za cesarja so ga razglasili vojaki v Britaniji
 - premagal tekmece in dokončal Dioklecijanove reforme
 - nova oblika vladavine – **monarhija**
 - prestolnico prenesel v Konstantinopel (še bolj oslabil Z del)
- **I. 395 – rimski imperij razpade na dve polovici**
 - **V del**: Konstantinopel; močan, najbolj razvite dežele; enotna verska skupnost, helenistična državna identiteta in jezik; doživljal manj pritiskov na mejah
 - **Z del**: Rim; zamiral – l. 476 Goti odstavili zadnjega rim. cesarja Romula Avgustula

VZROKI PROPADA

- zgodovinarji nimajo enotnega odgovora

VPADI TUJIH LJUDSTEV

- 4. stol. pr. Kr. – keltska selitev na jug
- konec 2. stol. pr. Kr. – pohodi Tevtonov in Kimbrov
- za časa Cezarja in Avgusta – germanska plemena
- druga pol. 2. stol. – vdor Langobardov in Markomanov
- 5. stol. – germanska (Goti, Vandali, Langobardi, Franki ...) in vzhodna normanska (Huni, Alani ...) ljudstva

DEMOGRAFSKI RAZLOGI

- od 4. stol. – št. rimskih prebivalcev zmanjšalo za tretjino → pomanjkanje delovne sile, odvisnost od tujcev
- v vojsko sprejemali vedno več Germanov – federate, da bi bilo treba dajati manj denarja za voj. plače
 - izraz federati – iz časa republike, ko se je država širila in je najemala silo, ki še ni bila vključena v rim. državo in niso bili državljani
 - ker jim pozneje zaradi hiperinflacije niso mogli več plačevati – dajali ozemlja namesto plače

EKONOMSKI RAZLOGI

- v pozni cesarski dobi je bilo gospodarstvo v razsulu – temeljilo na izkoriščanju virov osvojenih dežel
- trgovina poslovala s sužnji
- država zahtevala vedno več davkov (porabljala za jalove vojne, pomirjanje notranjih nesoglasij in razkošno življenje cesarjev)
- imperij se ni širil – usahnil dotok denarja, surovin in sužnjev → **hiperinflacija**

- denar izgubil vrednost, dvig cen → razvila blagovna menjava
- **kolonata** - reševanje krize v kmetijstvu
 - zakupništva: neobdelano zemljo so razdelili revnim naseljencem, v zameno so morali lastnikom dajati tretjino pridelka

ŠIBKOST CENTRALNE OBLASTI

- odnosi med cesarjem, senatom in vojsko niso bili urejeni - vsaka stran hotela imeti odločilno vlogo pri izbiri vladarjev
- zgodnje cesarstvo: vladarji naslednike posinovili
- pozneje: rasel vpliv vojske - poveljnike razglasila za cesarja - državljanska vojna proti takratnemu cesarju

TUJI NAJEMNIKI V RIMSKI VOJSKI

- preseljevanje ljudstev - pritisk na rimske meje
- k obrambi pritegnili tudi germanska in druga plemena, saj vojska postala nezanesljiva in nezmožna obrambe zaradi vpliva barbarskih ljudstev

DUHOVNA KRIZA

- z V širile različne religije - najpomembnejši mitraizem in krščanstvo
- krščanstvo postalo uradna vera - naj bi vplivalo na propad rimske družbe
- rimska bojevitost in krepost izhajali iz politeistične in militantne religije
- krščanske in rimske ideje so se razlikovale - rimska državna religija je častila prednike, kristjani pa samo Boga, zato naj bi postali apatični, nebojeviti in leni

ANTIČNA GRČIJA

DEŽELA IN NJENO IME

Poimenovanje

- Grki so sami sebe imenovali Heleni, deželo pa Helada (danes Hellas – majhna pokrajina Hellas v Tesaliji)
- Rimljani so jih imenovali Greaci, po pokrajini Graecia v SZ Grčiji
- iz latinske besede Graeci sta nastali slovenski besedi Grk in Grčija

Zemljepisna opredelitev

- Grčijo razdelimo na severno, južno in otoke
- obmorska dežela
- malo naravnih bogastev (razvoj trgovine) – izjema rudniki srebra v Lavrionu v Atiki, železa v Lakoniji in rudniki zlata v Trakiji
- velik del je bil gol ali pokrit s tanko plastjo slabo rodovitne prsti
- le ponekod v Tesaliji, Atiki, deloma na Peloponezu je bilo ob večjih rekah dovolj rodovine zemlje za poljedelstvo
- najbolj razvita civilizacija v Evropi

Severna Grčija

- Tesalija: ravninski svet, kjer so gojili konje, trto in oljke
- gora Olimp (2917m)
- Epir: gorata in zaostala pokrajina

Srednja Grčija

- pokrajini Atika in Beocija
- močna in vplivna mesta: Atene, Tebe, Delfi

Južna Grčija

- otok Peloponez
- korintska ožina: 6,5km dolgi pas, kjer je danes prekop
- številne pokrajine (Lakonija z glavnim mestom Sparta)

Grški otoki

- ležijo v Jonskem in Egejskem morju
- Delos, Paros, Rodos, Kos, Evbaja, Lesbos, Korkira (Krf), Itaka, Kreta,...

KRETSKA (minojska) IN MIKENSKA CIVILIZACIJA

1. KRETA

- prva visoka kultura v grškem prostoru
- razvila se je okoli 2200 pr. Kr.
- na kretska civilizacija so močno vplivale kulture iz Egipta in Azije
 - iz Egipta so prevzeli pisavo, papirus, vplivi so vidni tudi v arhitekturi in umetnosti (slikarstvo)
 - kot v Egiptu so gojili kult bika
 - vpliv Azije viden v kulturnem čaščenju dvojne sekire in božanstev iz maloazijskega prostora

Konec 3. tisočletja pr. Kr

- na Kreto pridejo novi prebivalci z vzhoda
- (staro prebivalstvo je v glavnem kmetovalo) novi prebivalci so se ukvarjali z obrtjo in trgovino
- po otoku so postavili palače – plemiške družine so od tam nadzorovale bližnjo okolico
- nobena palača ni obvladovala celotnega otoka
- največja in najvplivnejša palača je stala v Knososu – v njej je gospodoval Minos (izkopal jo je arhitekt Arthur Evans)
- palače so bile politična in gospodarska središča (okoli njih se je razvilo mesto)
 - tlakovane ulice, urejen vodovod in kanalizacija
 - nobena palača ni imela obzidja
- močna trgovska in vojaška mornarica

Kretska kultura

- zelo razvito slikarstvo
 - prevladuje modra barva, ki naj bi prinašala srečo
 - različna obarvanost moških (rdeča) in ženskih likov (bela)
- čaščenje kulta bika – simbol plodnosti
- ženske so imele pomembno vlogo
 - v večini visokih civilizacij so bile odrinjene
 - na Kreti so se svobodno pojavljale v javnosti
 - ukvarjale so se s športom, vodile verske obrede
 - vsa pomembnejša božanstva (kačja boginja, gospodarica živali, golobja boginja) so bile ženskega spola
- sloveli so po rokodelskih izdelkih in razviti trgovini
 - kretska keramika – izvažali v vsa pomembna kulturna središča, predvsem Egipt
 - mojstri obdelave kovin, zlasti zlata
- linearna A pisava (še ni razvozlana)
 - razvili v 2. tisočletju pr. Kr.
 - bila je razširjena po vsem otoku
 - uporabljali so jo za popisovanje ljudi in izdelkov
 - podobna in sorodna ji je linearna B pisava (celinska Grčija)
- moda – ženske brez zgornjega dela oblačil, moški imajo pokrit ledveni del
- mit o Minotavru in labirintu

- po ohranjenih predmetih in slikah sklepajo, da je bil življenjski slog sproščen in usmerjen v uživanje – upodobljen je miren in udoben vsakdanjik

Konec kretske civilizacije

- Kreta leži na geološko nemirnem območju - palače so večkrat prizadeli potresi in izbruhi vulkanov
- okoli leta 1400 pr.n.št kretska civilizacija propade – izbruh vulkana na sosednjem otoku (Tera, današnji Santorini)
- staro prebivalstvo se je umaknilo v hribe, kultura je bila v zatonu

2. MIKENE

Nastanek

- prva visoko razvita civilizacija na evropski celini (Peloponez)
- okoli leta 2000 pr.Kr. so v Grčijo začela vdirati indoevropska plemena, med njimi grška plemena Ahajcev, Joncev, Eolcev in Dorcev
- prihajala so postopoma, se stapljala s starim predindoevropskim prebivalstvom
- ko se je stapljanje končalo, se je izoblikovalo staro grško ljudstvo (Homer ga je poimenoval Ahajci, včasih Danajci)
- ko so se razmere ustalile (okoli 1600 pr. Kr.) so ustanovili več dobro utrjenih mest in držav
 - po vplivu in moči so izstopale Mikene
 - po mikenski državi se imenuje celotno obdobje

Značilnosti

- mestnim državicam so vladali kralji, ki so vladali celotni družbi (kralj → poveljnik vojske → plemstvo → veleposestniki → voške starešine → lokalni nadzorniki → obrtniki in delavci → vojaški ujetniki)
- sloj plemstva nad svobodnim prebivalstvom
- plemstvo postavlja palače
- središče plemiškega življenja je bil megaron = pravokotna dvokapna zgradba, kjer so se zbirali k posvetilnim in zabavam
- ob palačah so postavili delavnice
 - obrtniki različnih strok so delali za vladarjeve potrebe
- prebivalci, ki so se ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo so vladarju dajali del dohodka

- natančno so popisovali premoženje, vodili gospodarsko dokumentacijo

Mikenska kultura

- živahna pomorska trgovina
 - mikensko keramiko in druge izdelke so izvažali v Egipt, Libijo, Italijo, obale Črnega morja
 - ustanavljali so stalne naselbine – ohranjali trgovinske stike z domovino
 - uvažali so predvsem rude (zlasti kositer, ki ga v Grčiji ni bilo) z V in Italije
 - največji razcvet: med 14. in 12. stoletjem pr. Kr. ko so zavzeli Kreto (s tem so se znebili največjega tekmeca)
- izvrstni gradbeniki
 - za pokojnike so postavljali kupolaste grobnice
 - največja grobnica je Atrejeva (po družini Atridov, ki so vladali Mikenam)
- v kulturi so prevladovale upodobitve spopadov, lova in nasilja
- razvili so najstarejšo grško pisavo (mikenska linearna B pisava)
- mesta so zaradi varnosti postavljali na vzpetinah, razdeljeno na spodnji in zgornji del
 - zgornji del: kraljeva palača z megaronom
 - spodnji del: navadni ljudje
 - obdana s kiklopskimi obzidji
- Levja vrata – vhod v mesto, ki sta ga krasila kipa dveh levov

Konec mikenske civilizacije

- mikensko civilizacijo okoli leta 1150 pr.Kr. uničijo manj razviti Dorci (12. stoletje pr. Kr) – verjetno ne edini vzrok
- gradili so skrivne izhode, nove utrdbe, podzemne vodnjake – zavedali so se nevarnosti
- eden zadnjih dosežkov mikenskega sveta naj bi bilo uničenje troje (Homer – epa)
- Grčija pade v obdobje grškega temnega veka, 12 – 8 stol. pr.Kr.

TROJA

- mesto se je nahajalo v severozahodnem delu Male Azije (6 km od Egejskega morja, južno od Dardanel)
- nastalo v 3. tisočletju pr. Kr. kot utrjeno oporišče
- obdajalo jo je obzidje
- v mestu je stala trdnjava z megaronom
- izjemna strateška lega: nadzorovanje trgovske poti med Azijo in Evropo (zato bi naj obogateli)
- vojna za Trojo in trojanski konj
 - trojanski princ Paris naj bi ugrabil Menelejevo ženo Heleno, najlepšo na svetu
 - Ahajci so 9 let neuspešno oblegali Trojo – nato se domislijo zvijače
 - izdelali so lesenega konja in nekaj svojih mož skrili v votli trebuh
 - odpluli so izpred Troje, za seboj pa pustili Sinona, ki se je pretvarjal, da je izdajalec
 - Trojance je prepričal, da so konja (kljub svarilom svečenika Laokoonta) odvedli v mesto
 - ponoči so Grki prišli iz konja in zavzeli mesto
- uničenje mesta
 - mesto zavzamejo in razrušijo Ahajci pod vodstvom mikenskega kralja Agamemnona (12. stol. pr.Kr.)

- nikoli več si ne opomorejo
- izkopal jo je arheolog Heinrich Schliemann
- veliko podatkov nam nudi tudi Homerjeva Iliada

TEMNO OBDOBJE

(Od 12. – 8. stoletja pr.Kr.)

Dorska selitev

- pred l. 1200 pr.Kr. se je v Sredozemlju in širšem prostoru začelo preseljevanje ljudstev
 - zajelo tudi Grčijo
 - dorska plemena iz goratih predelov S Grčije so se zaradi pritiskov s S začela pomikati proti J
 - preseljevanje je trajalo več desetletij
- smeri preseljevanja
 - najprej so poselili vzhodno in južno obalo Peloponeza
 - južni Kikladi in Sporadi
 - nazadnje zavzeli južni obalni pas Male Azije
- z Dorci so v srednjo Grčijo vdrli tudi severozahodni Grki
- staro eolsko prebivalstvo srednje Grčije se je deloma ohranilo v Tesaliji in Bojotiji
- najmanj je dorska selitev prizadela Jonce – ohranili so svoj naselitveni prostor v Atiki
- dorska plemena so se združila s starim prebivalstvom in nadaljevali razvoj

Razdelitev Grčije

- Dorci so zavzemali Grčijo, ljudstva z morja v Mali Aziji pa so uničila državo Hetitov
- v Mali Aziji ni bilo več močne države – grška plemena jo zavzamejo
- Eolci (eolski Grki)
 - poselili so severni obalni pas in otok Lesbos
 - to območje se je imenovalo Eolija
- Jonci
 - poselili so osrednji obalni pas Male Azije
 - območje se je imenovalo Jonija
- Dorci
 - poselili so južni obalni pas Male Azije
 - območje se je imenovalo Dorida
- vsa grška plemena so skušala zavzeti tudi notranjost dežele – neuspešno
- ob koncu preseljevanja Grčija poseljena v treh pasovih (zgoraj)
- Egejsko morje je postalo notranje grško morje
- naselja na maloazijski obali so hitro napredovala (stik z visokimi kulturami na vzhodu)
 - tu se je najprej razvila grška nacionalna zavest, izoblikovale so se polis
 - od Feničanov so prevzeli pisavo
- preseljevanje Dorcev je bilo usodno za mikenske države
 - so propadle, zamrla trgovina
 - palače zamenjajo hiše iz gline
 - upadla je življenjska raven
 - o njem razen materialnih virov ni poročil – zato se ta čas imenuje temno obdobje

Naseljevanje in preseljevanje Grkov (že zgoraj)

- Grčijo so naselila 3 plemena: Eolci (severni del), Jonci (osrednji del) in Dorci (južni del)
Dorci

- vdrla so na Peloponez
- pozneje so zavzeli še Kreto
- najbolj znani dorski polis sta bili Sparta in Korint

Eolci

- vdor Dorcev jih je presekal na dvoje (sever – Tesalija, jug – Beocija)
- Tebe

Jonci

- naselili so Atiko
- polis Atene

Vsa 3 plemena so soustvarjala grško kulturo/civilizacijo.

Družba v temnem obdobju

- v grškem svetu so nastale kraljevine
 - vladali so lokalni kralji
 - šibka in negotova oblast – družbo so bolj obvladovale vplivne plemiške rodbine
- plemstvo si je ugled nabiralo z vojaškimi pohodi, gusarskimi napadi (pridobivanje bogastva)
- dela niso cenili
- plemiči so cenili šport in igre (krajšanje časa) + tekmovanja pevcev, pesnikov, govornikov
- uglednejši položaj so še imeli pevci, jasnovidci, obdelovalci kovin in zdravniki
- maloštevilni sužnji
- najnižji sloj so bili teti
 - po deželi so hodili kot berači
 - pri kmetih so delali za plačilo (delo za druge je veljalo za sramotno)
 - njihov položaj je bil slabši od položaja sužnjev

Rodovne povezave

- družba se je delila na močne plemiške družine (oikos)
- oikos je bil zaključena gospodarsko-kmetijska enota – vanjo so spadali od plemiča odvisni ljudje in sužnji
- več po sorodstvenih vezeh povezanih plemiških rodbin je sestavljalo rod (genos)
- začetniki plemiških rodbin bi naj bili bogovi
- obstajali so tudi državljani, ki niso imeli rodu (prednika)

Homerska Grčija

- v temnem obdobju so Grki prevzeli novo črkovno pisavo
- dobili so junaška epa Iliado in Odisejo
 - Iliada sega v mikenski svet

- Odiseja opisuje družbo v temnem obdobju: kralji nimajo več tako velike moči, bogovi so dostopnejši človeku, na svet se gleda širše, bolj veselo kot v Iliadi (naj bi nastala za Iliado)
- Homersko vprašanje
 - ali je Homer zares živel
 - ali je napisal obe deli – Odisejo in Iliado

GRŠKI SVET BOGOV IN MITOV

- grška religija je bila politeistična (verovanje v več bogov)
- ohranjenih je več zgodb, ki opisujejo nastanek sveta in bogov

Grški bogovi

- od ljudi so se ločili po nesmrtnosti
- imeli so človeške lastnosti in značaj (prepirljivost, nezvestoba,...)

12 najpomembnejših grških bogov

- Zevs – vrgovni bog, spremlja ga orel, njegovo orožje je strela in grom; siva brada, njegov kip je eno izmed sedmih čudes sveta
 - Hera – zavetnica materinstva, rojstva, doma; njeno orožje je preslica; Zevsova žena, ljubosumna (žival – mačka)
 - Atena – rojena iz Zevsove glave; žival – sova; modrost, premišljeno vojskovanje; orožje – sulica; zavetnica Aten
 - Apolon – bog svetlobe; rojen na Delosu, spremlja ga 9 muz, bog sonca, glasbe, prerokovanja in lokostrelstva; orožje – lok; žival – konj (pomemben v Troji)
 - Pozejdon – bog morja in potresov; orožje – trizob; žival – delfini
 - Demetra – boginja kmetijstva, upodobljena z žitom
 - Artemida – boginja lova; orožje – puščica, žival – srnjak, jelen
 - Afrodita – boginja ljubezni in lepote; rojena iz morske pene, upodobljena z ogledalom
 - Hermes – bog trgovine in slov; upodobljen s kril na glavi in nogah
 - Helfajst – bog kovačev, zavetnik orožja; upodobljen s kladivom
 - Hestija – zavetnica ognjišča, domov
 - Ares – bog vojne, lomilec ščitov, plenilec mest, maščevalen; orožje – meč; žival – volk, pes
-
- zelo priljubljeni božanstvi sta bila še Dioniz (bog vina, zabave, upodobljen s časo) in Eskulap (bog zdravilstva, palica, ovita s kačo)
 - grške bogove so prevzeli Rimljani in jih preimenovali
 - zelo bogata mitologija (mit o Prometeju, Pandorini skrini, Narcisu, Orfeju in Evropi)
 - bogove so častili v svetiščih, templjih

POLIS

- nastale so po dorski selitvi – zaradi rasti prebivalstva so se razvile večje skupnosti ljudi
- zgledi iz Male Azije in Mezopotamije
- polis je mestna država, značilna za Antično Grčijo
- okrog 100 polis
- nastajali so ob vzpetinah na katerih je stala utrdba (akropola) – zaradi varnosti
- polis – vodni izvir

Lastnosti polis

- številčno majhne (5000 – 10000 prebivalcev)
 - izjema Atene (200 000 ljudi)
- površinsko majhne (ne večje od 100 km²)
 - izjema Sparta, Atene, Argos in Korint
- mesto (obdaja ga obzidje) + podeželje (kmečko zaledje) = polis
- na vrhu vzpetin se je naselilo plemstvo, ostali pa ob vznožju
- polis so Grki dojemali kot versko skupnost (dvom v mestne bogove so kaznovali)
 - Sokrata so obsodili na smrt, ker je dvomil v bogove
- vsaka polis je imela svoje zakone in politične institucije, koledar, verske praznike
- prizadevali so si za zunanjo in notranjo samoupravo, zunanjepolitično neodvisnost (elevatorija) in gospodarsko samozadostnost (avtarkija)
- središče mesta – trg ali agora
 - središče javnega življenja
 - tukaj so svobodno razpravljali (ena najpomembnejših pravic)
 - okoli trga so bile sodne in upravne zgradbe)
- mestni in podeželski prebivalci so bili enakopravni
- razslojena družba

Pomen polis

- državljani so dobili pravico, da odločajo o javnih zadevah
- morali so pridobiti državljanstvo (vsaka polis je za pridobitev imela svoj ustavni red)
- dolžnosti državljana: spoštovanje zakonov, čaščenje državnih bogov, izpolnjevanje vojaške obveznosti, plačevanje denarnih prispevkov za mesto
- o skupnih zadevah so odločali vsi meščani – razvoj demokracije

Upravljanje polis

5 oblik vladanja v polis:

- kraljevina

- aristokracija
- oligarhija
- tiranija
- demokracija

Kraljevina (monarhija)

- arhaična doba: Grke so vodili kralji – z razvojem polis pride do zatona
- redka oblika vladavine v grških polis
- kraljevine so se ohranile le v manj razvitih predelih grškega sveta (Makedonija, Epir)
- Sparta (2 kralja)

Aristokracija

- vladavina visokega plemstva = aristokratov
- plemstvo je spoznalo, da mesto lahko upravlja brez kralja – ga odstavijo
- prehod iz kraljevine v aristokracijo potekal postopoma
- z razvojem trgovine so oblast aristokratov začeli ogrožati bogati meščani

Oligarhija

- vladavina majhnega kroga bogatašev in bogatih družin
- način vladanja je zelo podoben aristokraciji (visoko poreklo ni bil pogoj za oblast)

Tiranija

- ta oblika vladanja takrat ni imela tako slabega pomena kot ga ima danes
- tiran je posameznik, ki je na oblast prišel s silo in se iz nje noče umakniti
- mnogi tirani so bili izobraženi ljudje (pospeševali so znanost in kulturo)
 - na oblast so prišli s pomočjo nižjih slojev, ki jim je obljubljal spremembe
- velikokrat je prišlo do upora in nasprotovanja tiranu
 - svojo oblast so skušali ohraniti na silo – tiranija je dobivala negativen predznak
- po koncu tiranije je oblast ponekod prevzelo ljudstvo – demos

Demokracija (demos = ljudstvo, kratein = vladati)

- vladavina ljudstva
- za demokratično družbo je veljala tista, ki je meščanom zagotavljala enake možnosti na vseh področjih
- glasovanje v ljudskih skupščinah
- politične pravice je imela zgolj manjšina meščanov
- volijo lahko moški (svobodni, premožni) – 5% prebivalstva
- ženske, otroci, sužnji, revni moški nimajo volilne pravice
- zgled za demokratično urejeno družbo so Atene (v 5. in 4. stol. pr.Kr.)

VELIKA KOLONIZACIJA

- 8. – 6. stoletje pr.Kr.
- kolonija je naselbina v tujih deželah
- kolonizacija je načrtno naseljevanje novih ozemelj
- Grki so kolonije ustanavljali izključno na obalah Sredozemskega in Črnega vremena (Platon: »Sedimo okoli svojega morja kot žabe okoli ribnika«)
- ugodne politične razmere za ustanavljanje kolonij

Vzroki za kolonizacijo

- naraščanje prebivalstva (povečana potreba po obdelovalni zemlji)
- politični nemiri (spori v polis so večkrat prerasli v državljanske vojne, poražena stran se je morala izseliti; tiranija)
- razvoj trgovine (ustvarjanje dobička z nakupovanjem ter prodajo)
- socialni problemi (lakota, revščina, prezadolženost, socialna stiska)
- želja po dogodivščinah

Politične okoliščine

- velike države kolonistom niso bile naklonjene – preprečevali so naseljevanje ob svojih obalah
- v V Sredozemlju (asirska država) Grki niso smeli ustanavljati kolonij
- malo kolonij so imeli ob afriški obali (kolonizacijo sta preprečevali Egipt in Kartagina)
- nasprotovali so jim tudi Etruščani

Smeri kolonizacije

Sredozemlje

- Sicilija, jug Italije, obale Francije in Španije, jadranske obale
 - jug Italije zaradi rodovitne zemlje
 - Sicilija – ustanavljanje trgovskih postojank
 - grške kolonije v južni Italiji in na Siciliji so bile tako številčne, da se je v 6. stol. pr.Kr. za ta prostor uveljavilo ime Velika Grčija
- kolonije na zahodu so bile zelo bogate in vplivne
- Sirakuze (Sicilija), Kume (južna Italija), Tarent, Neapolis, Masilija – kolonije

Črno morje

- Grki so ga imenovali Gostoljubno morje
- polis Milet je na tem območju ustanovil kar 90 kolonij (največ)
- pomembna trgovska vloga
 - v Grčijo so uvažali žito
 - uvažali so sužnje, zlato in živino
 - vzdrževali so trgovske stike z ozemljem današnje Rusije, Baltikom, osrednjo Azijo (velika rudna bogastva)
- revne, slabo razvite kolonije (vpadi barbarskih plemen) – niso doživele takega razcveta kot na mesta na zahodu
- kolonija Bizanc

Jadransko morje

- največ kolonij sta ustanovili kolonija Sirakuze in polis Korint
- Pharos (Hvar), Issa (Vis), Karkira Melajna (Korčula)

Posledice kolonizacije

- trgovski stiki (izmenjava dobrin in znanja)
- širjenje grške kulture in znanja
 - mesto kot novi način življenja
 - naučili so jih graditi пристanišča, templje, izsuševalne naprave, vodovode,...
 - posredovali so jim pisavo, religijo
 - izdelovanje orožja, oljčna drevesa
- spremembe v grškem načinu življenja (kulture drugih)
 - od Egipčanov arhitekturne prvine, monumentalne kipe
- občutek pripadnosti enotnemu grškemu narodu (narodna zavest)

Kolonije so bile neodvisne, a s sorodstvenimi vezmi, verskimi običaji, kulturo in trgovskimi stiki povezane z matičnim mestom.

SPARTA

- Peloponez
- glavno mesto pokrajine Lakonija (Spartanci – Lakedajmonci, prej je na tem mestu obstajala država Lakedajmon)
- vojaško orientirana družba (Špartanci so veljali za najboljše vojake Grčije)
- stroga špartanska vzgoja
- poudarek na telesni zmogljivosti
- t.i. lakonski odgovor

Ustanovitev Šparte

- okoli leta 900 pr.Kr. se 5 dorskih vasi združi v mesto Šparta
- zgodne naravne danosti za razvoj mesta (nedostopno gorovje)
- oddaljenost od morja (niso bili dobri pomorščaki)
- rodovitna obdelovalna zemlja, rudnik železa

Razvoj družbe

- ob prihodu v Lakonijo so Dorci staroselcem odvzeli vse pravice in jih spremenili v brezpravne državne sužnje – helote
- v prvih desetletjih je bila Sparta odprta družba z razvito obrtjo, umetnostjo
- imeli so rodovitno zemljo – vrhnjemu sloju je sčasoma prične primanjkovati

- napadli in zavzeli so sosednjo pokrajino Mesenijo (8. stol. pr.Kr.)
- prebivalce so spremenili v helote
- Mesenijci so se v 7. stoletju pr.Kr. uprli, Spartiati so po več letih zatrli upor
- mesenijske vojne (Spartiatii so se neprestano bali upora helotov)

Vojska

- mesenijske vojne
- po reformah mitičnega zakonodajalca Likurga se Sparta preobrazi v vojaško družbo (po nasvetu v Delfih)
- ustava, imenovana Velika retra
- reforma – velika, korenita sprememba

Likurgova sprememba ustave – politična ureditev

- dva kralja
 - odločala sta enakopravno
 - poveljevala sta vojski, skrbela z averske obrede, javne poti, reševala pravne probleme
 - njuno oblast so omejevali efori (5)
- svet starešin – geruzija
 - geruzijo so sestavljali kralja in 28 članov, starih nad 60 let in izvoljenih dosmrtno
 - pripravljali so zakone za ljudski zbor
- ljudska skupščina – apela
 - vsi moški Spartiati, stari nad 30 let
 - o predlogih niso smeli razpravljati
 - z vzklikanjem so potrjevali ali zavračali zakonske predloge geruzije
 - lahko so razglasili vojno in določili kralja, ki je vodil vojsko
 - iz apele so volili člane geruzije in eforje
- nadzorni svet – eforat
 - eforji so nadzorovali politični sistem države
 - mandat je trajal eno leto
 - za eforja so lahko bili izvoljeni državljani, starejši od 30 let, samo enkrat v življenju
 - bili so vrhovni sodniki, preganjali so nezaželene tujce, imeli so pravico do kaznovanja in nadzоровanja kraljev, napovedovali so vojne, sklepali mir
 - nekaznovano so pobijali helote

Velika retra, stran 78

Špartanska družba

Prebivalstvo Šparte se je delilo na 3 sloje:

Spartiat

- najvišji sloj družbe
- polnopravni državljani
- potomci dorskih naseljencev
- politične in osebne pravice
- urili so se v vojaških spretnostih
 - ko je deček dopolnil 7 let, se je začel uriti za vojaški poklic
 - naslednjih 14 let se je uril v vzdržljivosti in vojaški disciplini
 - od 20. do 30. leta je Spartiat živel v vojaškem taboru
 - z dopolnjenimi tridesetimi leti, je postal polnopraven državljan –pravica glasovanja v apeli, smel se je udeleževati skupnih obedov (sisitij)
- živeli so od zemlje, ki so jim jo obdelovali heloti
- po Likurgovih zakonih naj bi imeli enako veliko posest in premoženje (uvredba denarja in drugi ukrepi, da ne bi prišlo do premoženjskih razlik med njimi – neuspešno)

Perioiki

- bili so osebno svobodni, brez političnih pravic
- po poreklu preddorski staroselci
- ukvarjali so se s trgovino, obrtjo, deloma poljedelstvom
- plačevali so davke (enake kot Spartiat), služili v vojski

Heloti

- državni sužnji
- po potrebi so jih dodeljevali državljanom za opravljanje del na zemlji in v hiši
- obdelovali so zemljo Spartiatov – morali so jih oskrbeti z določeno količino pridelkov, presežek so smeli obdržati
- živeli so v družinah, njihov položaj se je prenašal na potomce
- kriplije – vsakoletni vojaški pohodi mladih Spartiatov na helote
 - del vojaške vzgoje
 - država je tako skrbela, da se število helotov ne bi preveč povečalo

Falanga

- osnovna enota vojske je bila skupina težko oboroženih pešcev – hoplitov v tesno stisnjeni bojni vrsti – falangi
- vojska je imela uniforme (opremo so si morali zagotoviti sami)
- številna vojska = prednost, zato so sprejemali vse več ljudi iz srednjega in nižjega družbenega razreda
- nižji sloji so zaradi sodelovanja v vojski zahtevali vlogo pri vodenju države (odločali so lahko le tisti, ki so sodelovali v vojski)
- nastanek hoplitskih vojsk je vplival na prenos politične moči z višjega na nižje sloje

Peloponeška zveza

- najprej je Sparta do sosednjih držav vodila osvajalno politiko
- sredi 6. stoletja pr.Kr. to politiko opusti, začne utrjevati svoj položaj
- na njeno pobudo so ustanovili Peloponeško zvezo, s sedežem v Sparti

- njene članice so bile samostojne, v vojnem času so morali prispevati vojake, ki so se bojevali pod spartanskim poveljstvom
- tako so si zagotovili vojaško podporo – najmočnejša vojaška sila v grškem svetu

ATENE

- največja polis v osrednji Grčiji
- nastale na ravni kvadratasti skali, ki se dviga iz atiške planote, imenovani Akropola
- prebivalstvo se je prištevalo k plemenu Joncev, imeli so se za staroselce
- sprva so bili razdeljeni na več skupnosti (12)
 - po legendi bi jih naj združil junak Tezej
 - proces združevanja se je v resnici končal v 7. stol. pr.Kr –Atene so postale glavno mesto pokrajine
- zavetnica mesta je boginja Atena
- najvplivnejša polis v pokrajini Atika
- naravni bogastvi: rudnik srebra, kamnolom marmorja
- prevladujoči dejavnosti: obrt in pomorska trgovina (pristanišče Pirej)

Državna ureditev

- sprva je polis vodil kralj (leta 682 pr.Kr. so ga plemiči odstavili)
- oblast so prevzeli aristokrati z devetimi arhonti (Atene postanejo aristokratska republika)
 - arhonti so poveljevali vojski, skrbeli za verske obrede, sprejemali zakone, vodili sodne postopke
 - arhontat naj bi bila voljena služba – aristokrati, imenovani evpatridi so si ga prilastili
- razmere v Atenah se zaostrijo – na robu revolucije, potreba po družbenih reformah
 - plemstvo je sodilo po lastnih merilih – zakoni niso bili zapisani
 - osebna odvisnost kmetov
 - zadolžitev kmetov
 - socialna neenakost med sloji, nepravilna delitev premoženja

Drakon

- prvi je leta 621 pr.Kr. zbral in uredil zakone (onemogočil je samovoljno razlago le-teh)
- uvedel je izjemno stroge zakone (še danes stroga pravila imenujemo drakonski zakoni)
- za najmanjši prekršek je bila zagrožena smrtna kazen
- odpravil je krvno maščevanje
 - zločincem je po novem sodilo mestno sodišče
 - sporov niso več reševali po načelu družinskega maščevanja
 - pravo mestne skupnosti > prava družine

Solon

- oblast prevzame zaradi svojega doprinosa pri osvoboditvi otoka Salamina – izvolili so ga za arhonta
- (ko pride na oblast agrarna in politična kriza) uvede številne kmetijske in politične reforme
- nekateri so bili tako zadolženi, da jim je grozilo suženjstvo – so zbežali ali ostali kot šestinarji
- kmetijske

- črtal je vse dolgove kmetov in odpravil zaslužnjevanje zaradi dolgov
- vse ljudi, ki so postali sužnji zaradi dolgov je osvobodil
- uvedel je zemljiški maksimum (da bi preprečil kopičenje zemlje v rokah bogatih)
- ni privolil v novo delitev zemlje
- politične
 - prebivalstvo je glede na premoženje razdelil v 4 razrede (timokracija) – odpravil je dedni monopol aristokratov nad oblastjo
 - državo so vodili arepag (vrhovni sodnik) in devet arhontov (upravni dostojanstveniki, izvoljeni za eno leto)
 - arhonte je lahko volil je prvi razred
 - po koncu enoletnega mandata so bili premeščeni v areopag (do takrat so ga sestavljali evpatridi, po novem tudi premožni prebivalci)
 - iz prvih treh razredov so volili nov svet (bule) – sestavljen iz 400 članov (svet štiristotih)
- tujim obrtnikom je podeljeval državljanstvo (da so Atenam prinašali korist), prepovedal je prodajo sinov, uvedel rednejše izobraževanje, vsak državljan je imel pravico tožiti kogar koli

Posledice

- napredek človeka zaradi sposobnosti in ne privilegijev
- razvoj obrti in trgovine
- merilo uspeha je postalo bogastvo – spodbudno vplivalo na razvoj
- postavil je temelj grške demokracije

Solon se za 10 let umakne iz Aten, da bi se reforme utrdile. Številne stranke tekmujejo za prevzem oblasti.

Pizistrat (Pejzistrat)

- Solon postavil temelje v Atenah, se odločil za 10 let umakniti
- po njegovem odhodu so nastale 3 med seboj sprte stranke:
 - stranka ljudi iz ravnine (poljanci)
 - stranka ljudi z obale (obmorska stranka)
 - stranka ljudi z gora (gorjanci) politika Pejzistrata
- Pejzistrat je s prevaro prepričal meščane, da so mu podelili osebno stražo –to je izrabil za zasedbo Akropole
- v Atenah uvede blago tiranijo
- v veljavi ostanejo vse Solonove reforme
- za arhonte so bili izvoljeni njegovi privrženci
- podpiral je kmetijstvo, umetnost
 - kmete podpiral z denarjem, znižal jim je davke, omogočil posojila
 - obrtniki so dobili veliko dela (gradnja vodovoda, cest)
 - izdal je kovance z motivom sove in boginje Atene
 - Homerjeva epa sta dobila dokončno obliko
- podpiral je razvoj trgovine
 - atenska keramika postala znala po vsem Sredozemlju
 - začeli so izvažati olje
- nasledita ga njegova sinova (Hipias in Hiparh), ki pa ju Atenci ubijejo oz. izženejo
- novi vodilni politik je postal Klejsten

Klisten (Klejsten)

- nova teritorialna delitev Atike in Aten – odstranil je vpliv strank, ki so škodovale enotnosti
- uvedel je novo politično reformo
 - polis razdeli na mesto, zaledje in obalo
 - mesto, podeželje in obalo je razdelil na 10 delov – oblikoval 10 novih upravnih enot (fil)
 - file so bile sestavljene iz enega mestnega, podeželskega in obalnega dela
 - delitev je izničila rodovne povezave, prisilila ljudi k sodelovanju
 - odpravljena Solonova delitev po premoženju (izenačenje)
- svet štiristotih je nadomestil svet petstotih
 - začasno predsedstvo države
 - eden izmed njih izvoljen za predsednika (mandat en dan)

- uvedel je ostrakizem (črepinjska sodba)
 - uglednega, a demokraciji nevarnega meščana so lahko izgnali iz mesta, ne da bi mu odvzeli premoženje
 - na črepinjo so zapisali ime tistega, ki gaje treba izgnati

VSEHELENSKA IDEJA

- kljub razdrobljenosti na številne polis (ni enotnega knjižnega jezika, razcepljeni na plemena), je med Grki obstajala zavest o povezanosti

Elementi, ki so povezovali Grke

- preročišče v Delfih
- olimpijske igre
- skupni bogovi
- skupna pisava in jezik (arhaična grščina, alpha—omega)
- kultura
- skupna literarna dediščina od Homerja
- skupni prazniki

Olimpijske igre

- vasica Olimpija
- leta 776 pr.n.št. izvedejo prve igre (grški začetek štetja let)
- leta 393 jih izvedejo zadnjič (prve olimpijske igre moderne dobe: 1896, Atene)
- potekale so vse na 4 leta, posvečene bogu Zevsu
- športna in verska prireditev
- lahko so se jih udeležili vsi Grki s celine in iz kolonij (Negrkom udeležba prepovedana)
- med igrami so razglasili premirje
- sprva so tekmovali le v sedmih disciplinah: tek, skok v daljavo, met diska, rokoborba, boks (pankration), met kopja, dirke z vozovi
- program 5-dnevnih antičnih olimpijskih iger

Preročišče v Delfih

- najpomembnejše preročišče
- tempelj bogu Apolonu
- svečenica Pitija
- izjemen vpliv na celoten grški svet
- svetovalo je pri ustanavljanju kolonij, vplivalo na razvoj zakonodaje in prava, posvetovalni politični organ, reševalo je spore, urejalo odnose med polis z nasveti

GRŠKO-PERZIJSKE VOJNE

- v 6. stoletju pr.Kr se je razvila perzijska država
- Perzijci v 6. stoletju pr.Kr. osvojijo celotno Malo Azijo
- podredijo si tudi grške kolonije na vzhodu - pridejo v spor
- v mestih so nastavljali sebi zveste tirane
- namesto grških so podpirali feničanske obrtnike, trgovce

Jonski upor

- Perzijci so politično in gospodarsko izkoriščali grške kolonije
- leta 500 pr.Kr. izbruhne t.i. jonski upor
 - vodi ga mesto/kolonija Milet
 - Jonci zaprosijo za pomoč Grke v matični domovini (Atene pošljejo zgolj simbolično vojaško pomoč)
 - po začetnih uspehih Perzijci premagajo upornike (494 pr.Kr.)
 - zadnji se je predal Milet (mesto so porušili, ljudi odpeljali v Mezopotamijo)
- grška pomoč upornikov je razjezila perzijskega kralja, zato je dogodek izkoristil za napad na Grčijo → začetek grško-perzijskih vojn

Bitka na Maratonskem polju (490 pr.n.št.)

- perzijski kralj Darej I. je zahteval predajo grških mest (zahteva po zemlji in vodi)
- leta 490 pr.Kr. je z mornarico napadel Grčijo
- perzijska vojska se izkrca na Maratonskem polju (da bi od tod napadli Atene)
- pod poveljstvom Militiada 11 000 grških hoplitov (številčno šibkejši) prisili 20 000 Perzijcev k umiku
- legendarni tek Fejdipida (maratonski tek, 42 125m)
- prvi primer, da je evropska vojska premagala Perzijce

V pričakovanju novega perzijskega napada, sta se v Atenah oblikovali dve stranki:

- pomorska
 - vodi jo politik Temistokles
 - zahtevajo pospešeno gradnjo ladjevja
- Kopenska – krepitev kopenske vojske

Pomorska stranska zmaga – Atene zgradijo močno ladjevje (200 trier; triere = grške ladje)

Obramba Grčije

- vodstvo obrambe sta prevzeli Atene in Sparta
- ustanovili so Helensko zvezo, sklenili vsegrško premirje
- Temistokles + spartanski eforji izdelali bojni načrt:
 - atensko ladjevje naj bi Perzijce premagali na morju
 - kopenska vojska bi jih naj zadržala v stran od osrednje Grčije

Bitka pri Termopilah (480 pr.Kr.)

- Dareja nasledi Kserks (perzijski kralj)
- proti Grčiji krene s kopensko in pomorsko vojsko
- Grki prvo obrambno linijo postavijo pri Termopilah (ozek pas med morjem in gorovjem, ki številčno šibkejšim Grkom omogoči obrambo)
- grško vojsko vodi špartanski kralj Leonidas
- izdajalec popelje Perzijce za grški hrbet
- pogumen grški boj do zadnjega moža
 - izgubljena osrednja Grčija (zavzeli + požgali Akropolo, Atiko opustošili)

Bitka pri Salamini (480 pr.Kr.)

- pomorska bitka pri korintski ožini
- manjše in okretnejše grške ladje porazijo perzijsko mornarico

Bitka pri Platajah (479 pr.n.št.)

- v odločilnem kopenskem spopadu Grki ponovno porazijo Perzijce
- Perzijci se dokončno umaknejo iz Evrope (grške kolonije se osvobodijo)

Vzroki za grške zmage

- notranja homogena sestava vojske (vsi Grki)
- boljša izurjenost in oprema (hopliti –sulice, Perzijci – loki)
- psihološka prednost (boj za domove, domovino)
- boljša taktika
 - poznali so ozemlje
- močnejša vojna mornarica

ZLATA DOBA ATEN

Atene po končanih grško-perzijskih vojnah postanejo politična, gospodarska in vojaška velesila v grškem svetu.

Delsko-atiška zveza

- Atene se uveljavijo kot pomorska velesila
- pod atenskim vodstvom (na pobudo Temistokla) se ustanovi Delsko-atiška zveza (477 pr.Kr.)
- naloga: nadaljevanje boja proti Perzijcem
- vrhovno poveljstvo: Atene (vsem zavezniškim mestom so odvzeli svobodo)
- vse članice plačujejo prispevke (države z mornarico ladje, ostale denar)
 - mesta želijo izstopiti (ni več nevarnosti, veliko finančno breme)
- Atene začnejo skupna denarna sredstva izkoriščati za lastne potrebe

Periklej – doba demokracije

- Atenci so zaradi svojih zaslug v vojnah zahtevali več pravic
- zaradi prevlade se je lahko razvijala demokracija
 - najpomembnejše institucije: ljudski zbor (eklezija), svet petstotih (bule), ljudsko sodišče (helieja)
 - vse so vodili demokratično izvoljeni državljani
- oblast prevzame Periklej
 - za opravljanje javne službe je plačeval dnevnice – nadomestilo za izgubljen dnevni zaslužek
 - spodbuda revnejših državljanov
- državne uradnike so določali z žrebom (s tem so skušali preprečiti, da bi uradniki dobili preveliko oblast)
- žrebali niso le strategov (vojskovodij) in finančnih uradnikov – tako odgovornih služb ne morejo prepustiti žrebu
- Periklejevo vodenje je veljalo za najbolj demokratično

Slabosti Periklejeve demokracije

- ker ni bilo osrednje oblasti, so se pojavili demagogi (demagog – govornik ali nenačelen politik, ki se prilizuje in pretirava z obljubami ali trditvami)
- (pre)hitro menjavanje zakonov
- političnih pravic niso imele ženske, sužnji, tujci, le svobodni moški
 - ženske niso smele dedovati, imeti premoženja, se ukvarjati z večjimi kupcijami
- zloraba finančnih sredstev iz skupne blagajne Delsko-atiške zveze

Atene v Periklejevem času

- t.i. zlata doba Aten

- Periklej spremeni Atene v kulturno prestolnico sveta
- gradnja številnih središč na Akropoli (vir dela in dohodkov):
 - Partenon (Atena Partenos = Devica Atena; najlepša stavba grške klasike)
 - Erehtejon (stebre nadomeščajo kipi deklet)
 - tempelj Nike (boginje zmage)
 - Odeon (gledališče za glasbene prireditve)
- gradnja t.i. Dolgega zidu (6,5 km dolgo obzidje, ki je povezovalo Atene s Pirejem)
- v Atenah ustvarjajo številni umetniki (Ajshil, Sofokles, Protagora, Fidija, Herodot,...)

Demokratske ustanove

Areopag

- posvetovalni organ
- sestavljen iz evpatridov – svetovali kralju pri upravljanju države
- ko so kralja odstavili imelo funkcijo vlade
- ko so arhonte začeli žrebat izgubi svoj vpliv

Bule

- priprava dnevnega reda, vodenje sej skupščine (=ljudski zbor)

Eklezija

- ljudski zbor oz. skupščina
- zborovanja vodil predsednik bule
- odločali so z večino (dvigi rok)
- sprejemali so zakone
- demagogi = politiki, ki so s spretno retoriko obvladovali ljudi v zboru

Helieja

- porotno sodišče prve stopnje
- pojavila v času Solona
- imela različno število porotnikov (glede na to, kako pomembna je bila zadeva, o kateri so razsojali)

PELOPONEŠKA VOJNA (431 pr.n.št. – 404 pr.n.št.)

- vojna med Grki (med Šparto in Atenami ter njenimi zaveznicami)

Značilnosti Aten in njenih zaveznic

- pomorska velesila
- zelo hitro so pripravljene uporabiti vojaško silo
- z zavezniki so združeni v Delsko-atiški zvezi
- prevladujoča dejavnost: pomorstvo, trgovina
- podpirali so aristokratske stranke

Značilnosti Sparte in njenih zaveznic

- kopenska velesila
- z vojsko posredujejo le v skrajnih primerih
- z zavezniki so združeni v Peloponeški zvezi
- prevladujoča dejavnost: poljedelstvo
- podpirali so ljudske stranke

Razlog za vojno: prevlada Aten

Povod za vojno: vojna med Korkyro (Atene) in Korintom (Sparta)

Prvi del spopada

- Spartanci napadejo in pustošijo po Atiki (Atenci se umaknejo za mestno obzidje=Dolgi zid)
- Atenci ropajo po peloponeški obali (ladjevje napada mesta Peloponeške zveze)
- v Atenah izbruhne kuga (podleže ji tudi Periklej –Atene brez sposobnega voditelja)
- izčrpani vojskujoči strani leta 421 pr.Kr. skleneta Nikijev mir
 - premirje naj bi trajalo 50 let – nobena stran se ne drži dogovora

Odprava na Sicilijo

- v Atenah na oblast pride Alkibiad – načrt popolne izolacije Sparte
- Atenci skušajo osvojiti otok Sicilijo
 - želja po bogastvu in pomorski prevladi
- Atenci obkolijo Sirakuze (največje sicilsko mesto ter zaveznica Sparte)
- vrhovni poveljnik atenske vojske Alkibiad prebeži na spartansko stran
- Sirakuze s pomočjo Sparte porazijo Atene
 - Spartanci razbijejo atensko blokado, jih obkolijo in zavzamejo ladjevje
 - najhujši atenski poraz v zgodovini

Poraz Aten (404 pr.Kr.)

- Atenci zgradijo novo ladjevje
- Spartanci se povežejo s Perzijci
- leta 405 pr.Kr. pomorska bitka pri Ajgospotamih (Kozjih rekah)
 - Spartanci zaplenijo 160 atenskih trier
 - dokončen poraz Aten

S podpisom mirovnih pogojev (404 pr.n.št.) se peloponeška vojna konča.

Kazen Atenam

- razrušitev Dolgega zidu
- izguba vseh zunanjih posesti
- obdržati smejo le 12 vojnih ladij
- razpustitev Delsko-atiške zveze

Tebanska hegemonija

- hegemonija = nadvlada
- Atensko nadvlado v Grčiji prevzamejo Spartanci

- Perzija – nadzor nad grškimi mesti v Mali Aziji (izsilijo podpis t.i. kraljevega miru – lahko so zadeve urejali po svoje)
- Sparta – nadzira Grčijo
- Tebe premagajo Sparto, prevzamejo nadzor nad Grčijo – tebanska hegemonija (vodi Epaminondas)
- konec tebanske nadvlade
 - bitka pri Mantineji (362 pr.Kr.)
 - sodelovale so skoraj vse grške države
 - zmagali so Tebanci, Epaminondas je padel (brez potomcev) – konec

VZPON MAKEDONIJE

- antična Makedonija do 4. stoletja pr.Kr. ni imela pomembnejše vloge
- dejavnosti: poljedelstvo, živinoreja, trgovanje z lesom ter rudami
- govorili so dorsko narečje
- prevzeli so veliko negrških navad – imeli so jih za barbare
- glavno mesto Pela, vladali so kralji

Filipova osvajanja → vzpon Makedonije

- Filip II. je premagal druge lokalne kraje ter postal vrhovni makedonski kralj
- razvijejo zelo močno vojsko (makedonska falanga)
 - po vzoru Epaminondasa (otročstvo preživel kot talec v Tebah, kjer ga je spoznal)
- Filip II. (359 – 336 pr.Kr.) si je zadal cilj, da Makedonija osvoji celotno Grčijo
- do novih ozemelj je velikokrat prišel s podkupovanjem
 - zavzel bogate rudnike zlata – z denarjem, ki so ga prinašali je podkupoval
 - Na svetu ni trdnjave, ki je ne bi mogel preplezati osel, naložen z zlatom
- postopoma začne osvajati Grčijo
 - S Egejskega morja, Tesalija
 - ogrozi atenske trgovske poti
- v Atenah nastaneta 2 stranki:
 - makedonska stranka (sporazum med Grčijo in Makedonijo)
 - protimakedonska stranka (vodil jo je govornik Demosten, ki je zagovarjal neizogiben vojaški spopad)
- ustanovitev Helenske zveze (pobudnik Demosten) – naj bi varovala Grke pred makedonskim napadom
- bitka pri Hajroneji (338 pr.Kr.)
 - združeni Grki pod vodstvom Aten
 - zmaga Makedonije, polis izgubijo ves vpliv

- Filip II. ustanovi Korintsko zvezo (= Panhelenska zveza)
 - razen Sparte
 - razglasili splošni mir, avtonomijo vseh mest
 - Filipa II. so imenovali za poveljnika v vojni s Perzijo – začeli priprave nanjo
 - Filipa II. so ubili zarotniki, priprave so prekinili

Filipika – Demostenovi govori proti Filipu II., opozarjal je, da Makedonci ogrožajo atensko svobodo (danes: oster, napadalen govor proti nekemu)

Makedonska falanga

- vojsko sestavljata pehota in konjenica
- vojaki v falangi so bili oboroženi s sariso (7 m dolga sulica), za boj od blizu pa meč + bronasti ščit
- makedonska falanga je postala najmočnejša vojaška sila v grškem svetu

ALEKSANDER VELIKI (356 – 323 pr.Kr.)

- Aleksandre III. Makedonski
- eden najpomembnejših vojskovodij antičnega sveta
- osvojil je ogromen imperij, ki se je razprostiral vse do Indije

Aleksandrova mladost

- mati Olimpija, oče Filip II.
- učitelj filozof Aristotel
- konj Bukefal
- po očetovem umoru (336 pr.n.št.) prevzame vrhovno oblast v Makedoniji

Aleksandrov pohod

- nasledil očeta Filipa II., odstranil vse moške sorodnike
- Tebe se mu ob prihodu na oblast uprejo – poruši

- nadaljeval priprave na vojaški obračun s Perzijo
- v Azijo vdre z vojsko 30000 pešcev in 5000 konjenikov

Bitka pri Graniku (334 pr.Kr.)

- perzijsko vojsko vodijo satrapi (satrap je upravnik perzijskih provinc)
- Aleksander zmaga kljub številčni šibkosti
- osvojitev celotne Male Azije ter osvoboditev grških kolonij

Bitka pri Isu (333 pr.Kr.)

- perzijsko vojsko vodi kralj Darej III.
- Darej III. zbeži z bojnega polja, njegova vojska pa doživi popoln poraz
- zajeta je vsa kraljeva družina (z njo ravnajo zelo spoštljivo)
- Aleksander osvoji celotno Sirijo ter Palestino
- osvojitev feničanskega mesta Tir
- perzijsko ladjeve se preda brez boja, ker izgubi vsa pristanišča

Pohod v Egipt

- v oazi Sivi ga egiptovski svečeniki razglasijo za sina sončnega boga (božji sin + faraon)
- ustanovi mesto Aleksandrija – središče grške kulture v Sredozemlju

Bitka pri Gavgameli (331 pr.Kr., današnji Irak)

- odločilna bitka med Darejem III. in Aleksandrom
- perzijski bojni vozovi s srpi na osmicah
- perzijski kralj Darej III. znova zapusti svojo vojsko ter zbeži
- dokončen poraz perzijske vojske
- zavzame Babilonijo, vse prestolnice perzijske države: Suza, Ekbatana, Persepolis (zadnjo požge)
- osvojitev celotne Mezopotamije
- Dareja III. ubijejo –Aleksander se šteje za zakonitega vladarja Perzije
 - nosil perzijsko kraljevo nošo, ob srečanju z njim so morali na kolena + poljubiti prste na nogah

Osvajanje Indije (327 – 325 pr.Kr.)

- Aleksander prodre do reke Ind
- pri reki Hidasp premaga indijskega kralja Pora (ta je na bojišče pripeljal slone)
- izčrpana makedonska vojska se upre in zahteva vrnitev
- izčrpajoč povratek v Babilon (puščava Gedrozija)

Aleksandrova smrt (323 pr.Kr.)

- v novi prestolnici Babilon pripravlja nova osvajanja (Afrika, Arabija)
- imel se je za boga, začel vladati absolutistično
- prizadeval si je za združitev grškega in perzijskega sveta

- poroka v Suzah (10000 grških vojakov se je poročilo z 10000 perzijskimi dekleti – poskus ustvarjanja novega naroda)
- umre zaradi mrzlice (v 33. letu starosti)

Pomen Aleksandrova države

- ustanavljanje novih grških mest
- širjenje grške kulture in jezika
- razmah svetovnega prometa in trgovine
- razvoj znanosti (njegovo vojsko so spremljali geografi, botaniki,...)
- prevzemanje vzhodnjaških kultur
- nastal kult božjega vladarja

DIADOHI

- vojaški poveljniki makedonske vojske
- Aleksander Makedonski umre, ne da bi določil naslednika
- med njegovimi generali se prične boj za njegovo dediščino

Aleksandrov imperij razpade na 4 države

- Ptolomajski Egipt (Ptolomaj I.)
- Država Selevkidov (Selev I.)
- Makedonija
- Antigonovo kraljestvo (Antigon)

Ptolomajski Egipt (Ptolomajska država)

- upravljanje Egipta prevzel general Ptolomaj I.,osnoval svojo dinastijo
 - dinastija Ptolomajcev je vladala Egiptu skoraj 300 let (zadnja vladarka – Kleopatra)
- ukrepi Ptolomajcev
 - popoln nadzor nad gospodarstvom, zemljo
 - monopol nad rudniki, solinami, pridelavo papirusa,...
 - pri poslih so zahtevali svoj delež
 - lastniki vse obdelovalne zemlje
 - obdavčili so vinograde, sadovnjake, vrtove
- Ptolemej je dogradil Aleksandrijo
 - središče helenistične kulture
 - priseljevanje Grkov –ustvarjanje grško-egipčanske kulture
- Ptolomajci so v Egiptu vladali kot faraoni

Država Selevkidov (Selevkidska država)

- po Aleksandrovi smrti je Selevk I. postal upravitelj Babilonije
- največja med helenističnimi državami
- etnično zelo raznoliko prebivalstvo – nikoli ne dosežejo notranje trdnosti

- pomembne trgovske poti (množično priseljevanje grških trgovcev in obrtnikov)
- država zaradi vzpona močne države Partov na V začne propadati

Makedonija

- ni imela posebnega gospodarskega in političnega pomena
- oblast je dobila dinastija Antigonidov
- grška mesta so obdržala notranjo samoupravo
- povezovali so se v zveze (Eolska in Ahajska zveza), ki sta se borili proti prihodu Rimljanov

Pergamon

- oblast po smrti Aleksandra Velikega prevzame grška dinastija Atalidov
- veliko naravnih bogastev (srebro) v okolici
- dobro organizirano poljedelstvo, živinoreja (pridelava volne, izdelava pergamenta)

Prihod Rimljanov

- helenistični svet politično neenoten
- Rimljani se začnejo vmešavati v grške zadeve
- tri makedonske vojne
 - v tretji uničijo makedonsko državo
 - celotno grško ozemlje postane provinca Makedonija
- Grki se s prihodom Rimljanov ne sprijaznijo – upor
 - leta 146 pr.Kr. dokončno porazijo Grke
 - deželo spremenijo v provinco Ahajo

S prihodom Rimljanov helenistične države dokončno propadejo, ostanejo zgolj helenistična kultura, ideje in vrednote.

Helenizem

- obdobje spajanja antične grške kulture z vzhodnimi elementi
- od 323 pr.n.št. do 30 pr.n.št. (smrt Aleksandra Makedonskega – rimska osvojitvev Ptolemejskega Egipta)
- grščina postane svetovni jezik
- polis je zamenjala absolutna država
- središče helenizma je bila Aleksandrija (mesto zgrajeno po vseh predpisih helenističnega načrtovanja)